

حقوق
مذہب
علیہ السلام
در قرآن
و روایات

ابراہیم شفیعی سروستانی
عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث

تقديم به پيشگاه مطهر
سيد الاوصياء امير مؤمنان علي عليه السلام

و

خاتم الاوصياء حضرت صاحب الزمان عليه السلام

حقوق اهل بیت علیهم السلام
در قرآن و روایات

مؤلف:

ابراهیم شفیعی سروستانی
عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث

حقوق اهل بیت: در قرآن و روایات

مؤلف: ابراهیم شفیعی سروستانی (عضویت علمی دانشگاه قرآن و حدیث)

ناشر: موعود عصر؟ عج؟ و مؤسسه علمی - فرهنگی دار الحدیث

صفحه آرا: مهدی خوشرفتار اکرم

طراح جلد: حسن فرزندگان

شابک (ISBN): ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۱۸-۸۷-۴

سال و محل نشر: تهران، ۱۴۰۰

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۵۰۰/۰۰۰ ریال

سازمان چاپ و نشر

تهران: موعود عصر؟ عج؟ صندوق پستی ۸۳۴۷ - ۱۴۱۵۵

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۵۹۰۳۷ - ۰۲۱-۶۶۴۵۹۰۲۳

فروشگاه اینترنتی: www.yaranshop.ir

قم: سازمان چاپ و نشر دار الحدیث، میدان شهدا، ابتدای خیابان معلم،

پلاک ۱۲۵

صندوق پستی: ۴۴۶۸ - ۳۷۱۸۵

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۱۶۵۰ - ۰۲۵-۳۷۷۴۰۵۲۳

hadith@hadith.net

<http://www.hadith.net>

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۱۰
مقدمه.....	۱۲
الف - معنا و مفهوم حقوق.....	۱۲
ب - معنا و مفهوم و مصداق اهل بیت.....	۱۵
یک. اهل بیت در لغت.....	۱۶
دو. اهل بیت در قرآن و حدیث.....	۱۷
سه. مصداق اهل بیت:.....	۲۲
ج - سفارش پیامبر اکرم ^۹ به ادای حقوق اهل بیت:.....	۲۴
د - ضرورت ادای حقوق اهل بیت:.....	۲۷
یک. امامان واسطه‌های فیض الهی.....	۲۷
دو. امامان واسطه‌های هدایت بندگان.....	۳۲
ه - آثار و برکات ادای حقوق اهل بیت:.....	۳۴
یک. بهره‌مند شدن از اعمال.....	۳۴
دو. بهره‌مند شدن از اجر شهادت.....	۳۴
سه. رسیدن به بالاترین مراتب عبادت.....	۳۵
چهار. چشیدن طعم شیرین ایمان.....	۳۶
و - دسته‌بندی سه‌گانه حقوق اهل بیت:.....	۳۷
یک. شناخت عقلی.....	۳۷
دو. پیوند قلبی.....	۳۷
سه. همراهی عملی.....	۳۸

- [۱]. شناختن ۴۲
- الف - ضرورت معرفت امام ۴۴
- ب - مفهوم معرفت امام ۵۰
- ج - راه‌های به دست آوردن معرفت ۵۲
- یک. معرفت اکتسابی ۵۲
- دو. معرفت اعطایی ۵۴
- [۲]. دوست داشتن ۵۷
- الف - دلیل تأکید بر لزوم محبت و مودت نسبت اهل‌بیت: ۶۰
- ب - معرفت اهل‌بیت: مقدمه محبت نسبت به ایشان ۶۲
- ج - اطاعت اهل‌بیت: لازمه محبت نسبت به ایشان ۶۲
- د - لزوم توجه به رابطه عاطفی با اهل‌بیت: ۶۶
- [۳]. پذیرفتن ولایت ۶۹
- الف - تسلیم بودن در برابر اوامر و نواهی اهل‌بیت: ۷۲
- ب - تجدید عهد و پیمان همیشگی با اهل‌بیت: ۷۸
- [۴]. تمسک جستن ۸۲
- الف - تمسک جستن به اهل‌بیت: به عنوان تنها راه رسیدن به خدا ۸۴
- ب - تمسک جستن به اهل‌بیت: به عنوان محور وحدت مسلمین ۸۷
- ج - تمسک جستن به اهل‌بیت: برای ایمنی از هر بیم و هراس ۹۰
- [۵]. دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان اهل‌بیت: ۹۵
- الف - لزوم شناسایی دوستان و دشمنان اهل‌بیت: در همه زمان‌ها ۹۹
- ب - لزوم تعیین حد و مرز با دشمنان اهل‌بیت: در همه زمینه‌ها ۱۰۰
- ج - پیشه‌کردن خصال اهل‌بیت: و دوری گزیدن از ویژگی‌های دشمنان آن‌ها ۱۰۲
- [۶]. مقدم داشتن ۱۰۵
- الف - معیار قرار دادن اهل‌بیت: در تشخیص حق و معروف ۱۰۶
- ب - مقدم داشتن دیدگاه، خواست و رضای اهل‌بیت: ۱۰۸
- [۷]. پیروی کردن ۱۱۰
- الف - تلاش برای آشنا شدن با راه و روش مطلوب اهل‌بیت: ۱۱۲

- یک. سفارش‌های پیامبر اکرم^۹ به ابوذر ۱۱۱
- دو - وصیت‌نامه امام علی^۷ خطاب به امام حسن مجتبی^۷ ۱۱۴
- سه. خطبه متقین (همام) ۱۱۷
- چهار. حدیث اربعه‌ای (توصیه‌های چهارصدگانه) ۱۱۹
- پنج. دعای مکارم الاخلاق امام زین العابدین^۷ ۱۲۰
- شش. رساله حقوق امام سجاد^۷ ۱۲۱
- هفت. نامه امام صادق^۷ به شیعیان خود ۱۲۴
- هشت. حدیث عنوان بصری ۱۲۶
- نه. دعای امام عصر^۹ عج؟ ۱۳۱
- ب - تلاش برای اجرای راه و روش مطلوب اهل‌بیت: ۱۳۲
- ج - پیروی کامل از اوامر و نواهی خدا و اهل‌بیت: ۱۳۳
- [۸]. یاری کردن ۱۳۸
- الف - فضیلت یاری کردن اهل‌بیت: ۱۳۸
- ب - مصادیق یاری کردن اهل‌بیت: ۱۴۰
- [۹]. گرامی داشتن ۱۴۲
- الف - توجه به جایگاه و شخصیت اهل‌بیت: ۱۴۳
- ب - جلب رضایت اهل‌بیت؛ و پرهیز از آزردن آن‌ها ۱۴۵
- ج - گرامی داشتن شیعیان اهل‌بیت: ۱۴۹
- [۱۰]. خیرخواهی کردن (نصیحت) ۱۵۱
- الف - فضیلت خیرخواهی برای اهل‌بیت: ۱۵۲
- ب - بالاترین مظهر خیرخواهی برای اهل‌بیت: ۱۵۵
- [۱۱]. ادا کردن حقوق مالی ۱۵۷
- الف - فلسفه ادای حقوق مالی اهل‌بیت: ۱۶۱
- ب - شرط ادای حقوق مالی اهل‌بیت: ۱۶۳
- یک. رعایت احکام فقهی ۱۶۳
- دو. رعایت اخلاص و صداقت ۱۶۳
- [۱۲]. پیش‌کش کردن مال ۱۶۴
- الف - مراد از پیش‌کش کردن مال به اهل‌بیت: ۱۶۶

۱۶۷.....	ب - پیش کش کردن مال به دوستداران اهل بیت:
۱۶۹.....	[۱۳]. صلوات فرستادن.....
۱۷۲.....	الف - آثار و برکات صلوات فرستادن بر اهل بیت:
۱۷۲.....	یک. پذیرفته شدن نماز.....
۱۷۲.....	دو. آموزش گناهان.....
۱۷۳.....	سه. کارسازی امر دنیا و آخرت.....
۱۷۴.....	چهار. از بین رفتن نفاق.....
۱۷۴.....	پنج. برآورده شدن حوائج.....
۱۷۴.....	شش. پذیرفته شدن دعا.....
۱۷۵.....	هفت. سنگین شدن میزان عمل.....
۱۷۵.....	ب - صلوات های خاص اهل بیت:
۱۷۶.....	یک. صلوات نقل شده از امام باقر ^۷
۱۷۷.....	دو. صلوات نقل شده از امام صادق ^۷
۱۷۷.....	سه. صلوات نقل شده از امام حسن عسکری ^۷
۱۷۸.....	چهار. صلوات نقل شده از امام مهدی؟ عج؟.....
۱۸۰.....	[۱۴]. یاد کردن.....
۱۸۱.....	الف - مراد از یاد کردن اهل بیت:
۱۸۳.....	ب - آثار و برکات یاد کردن اهل بیت:
۱۸۵.....	[۱۵]. زیارت کردن.....
۱۸۷.....	الف - شرط قبول زیارت اهل بیت ^۷
۱۹۰.....	ب - زیارت اهل بیت: از مصادیق تجدید عهد.....
۱۹۱.....	ج - لزوم مداومت بر زیارت اهل بیت:
۱۹۲.....	یک - زیارت از نزدیک قبور مقدس اهل بیت:
۱۹۴.....	دو - زیارت اهل بیت: در ایام میلاد و وفات آنها.....
۱۹۶.....	سه. زیارت اهل بیت: در ایام خاص.....
۱۹۷.....	چهار. زیارت اهل بیت: در روزهای هفته.....
۲۰۱.....	د - زیارت اهل بیت: از راه دور.....
۲۰۱.....	ه - زیارت نامه های جامع اهل بیت:

- ۲۰۲..... یک. زیارت امین‌اللّه.....
- ۲۰۳..... دو. زیارت جامعه کبیره.....
- ۲۰۴..... و - زیارت شیعیان معادل زیارت اهل بیت:.....
- ۲۰۴..... یک. زیارت دوستان اهل بیت: و برادران ایمانی.....
- ۲۰۶..... دو. زیارت قبور شیعیان صالح.....
- ۲۰۸..... [۱۶]. زینت بودن.....
- ۲۱۲..... [۱۷]. همراهی کردن در شادی و حزن.....
- ۲۱۵..... [۱۸]. دعا کردن برای سلامتی.....
- ۲۱۹..... [۱۹]. انتظار کشیدن.....
- ۲۲۱..... [۲۰]. دعا کردن برای تعجیل فرج.....
- ۲۲۴..... سخن پایانی.....
- ۲۲۴..... حقوق متقابل زمامداران و مردم.....
- ۲۲۶..... الف - حقوق زمامداران.....
- ۲۲۸..... ب - حقوق مردم.....
- ۲۳۲..... خلاصه و نتیجه.....
- ۲۳۶..... فهرست منابع و مأخذ.....
- ۲۳۶..... الف - کتاب‌ها.....
- ۲۴۹..... ب - مقاله‌ها.....
- ۲۵۰..... ج - پایگاه‌های اطلاع‌رسانی.....

پیش‌گفتار

اهل‌بیت: محور تفکر شیعی هستند و از این‌رو در این تفکر، با محوریت این خاندان، عقاید، احکام، فرهنگ و آداب ویژه‌ای شکل گرفته است که ولایت، اطاعت، محبت، اقتدا، زیارت، صلوات و انتظار از آن جمله است.

علمای بزرگوار شیعه در طول بیش از هزار سالی که از غیبت کبرای امام عصر؟ عج؟ می‌گذرد، با مجاهدت خود این باورها و سنت‌ها را به‌عنوان میراث شیعی برای ما حفظ کرده و موجب شکل‌گیری جامعه شیعی با هویتی متمایز از دیگر جوامع اسلامی شده‌اند. اکنون زمان آن است که این مجموعه ارزشمند از باورها و سنت‌ها را که می‌توان آن‌ها را ذیل عنوان «حقوق اهل‌بیت علیهم‌السلام» خلاصه کرد، به نسل‌های جوان شیعه منتقل کرد.

با توجه به آنچه گفته شد، در این کتاب با مبنا قرار دادن قرآن و منابع اصیل و دست‌اول روایی شیعه، همه آنچه را که یک شیعه معتقد در ارتباط با اهل‌بیت علیهم‌السلام باید به آن‌ها توجه کند و در نظر و عمل بدان‌ها پای‌بند باشد، ذیل عنوان حقوق اهل‌بیت علیهم‌السلام گردآوری، بررسی و تحلیل کرده‌ایم.

شایان‌ذکر است که در بیان این مباحث، تنها به جنبه نظری آن‌ها توجه نداشته و آثار و پیامدهای عملی آن‌ها در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی شیعیان را نیز مدنظر داشته‌ایم. به بیان دیگر، در این کتاب کوشیده‌ایم که با رویکردی فرهنگی، اجتماعی، آثار اعتقاد به اهل‌بیت علیهم‌السلام در شئون مختلف زندگی شیعیان را

بیان کنیم.

بر این اساس، در این کتاب بیست حق از حقوق اهل بیت علیهم السلام را به استناد قرآن و روایات بررسی کرده‌ایم. بی‌تردید، با توجه به جایگاه و نقش خاندان عصمت و طهارت^۷ در زندگی هر یک از ما و وظایف و تکالیفی که نسبت به این خاندان بر دوش داریم، همه ما نیازمند شناختن حقوق آنان و بیش از آن، ادای این حقوق هستیم. از این رو، مطالعه کتاب حاضر را به همه دوست‌داران اهل بیت علیهم السلام پیشنهاد و آرزو می‌کنم که این کتاب گامی باشد در راستای پاسداری بیشتر از پیش حقوق فراموش شده این خاندان.

ابراهیم شفیعی سروسناتی

عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث

۱۸ ذی‌حجه (عید غدیر) ۱۴۴۲

۷ مرداد ۱۴۰۰

مقدمه

اهل بیت علیهم السلام به عنوان حجت‌های خداوند و پیشوایان معصوم دین، حقوقی دارند که همه ما موظف به ادای آن‌ها هستیم و به همین دلیل است که در دعای ندبه از خدا می‌خواهیم که ما را در ادای حقوق امام زمان؟ عج؟ یاری کند:

... وَ أَعِنَّا عَلَى تَأْدِيَةِ حُقُوقِهِ إِلَيْهِ، وَ الْإِجْتِهَادِ فِي طَاعَتِهِ، وَ اجْتِنَابِ مَعْصِيَتِهِ، وَ امْتِنُنْ عَلَيْنَا بِرِضَاهِ.^۱

خداوند! ... ما را در راه ادای حقوق او (امام مهدی؟ عج؟)، تلاش در پیروی از او و دوری از مخالفت او یاری کن و با خشنودی او بر ما منت گذار.

در جوامع روایی شیعه روایات فراوانی در زمینه اهمیت حقوق اهل بیت علیهم السلام و موارد و مصادیق آن وارد شده است که ان شاء الله در این کتاب به تفصیل به آن‌ها خواهیم پرداخت، اما پیش از آن، لازم است چند نکته را به عنوان مقدمه یادآور شویم.

الف - معنا و مفهوم حقوق

«حقوق» جمع «حق» و در اصطلاح، به معنای «اقتداری است که برای انسان بر

۱. محمد بن جعفر ابن مشهدی، المزار الکبیر، چاپ اول: قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۹ق، ص ۵۸۴؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، چاپ سوم: بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ق، ج ۹۹، ص ۱۰۹.

دیگری قرار داده می‌شود.^۱ برخی نیز گفته‌اند، «حق، امری است اعتباری که برای کسی (له) بر دیگری (علیه) وضع می‌شود».^۲ در هر حال، اثر این اقتدار یا امر اعتباری این است که شخص می‌تواند انجام کاری یا ترک کاری را از دیگری بخواهد.^۳

در آموزه‌های اسلامی به موضوع حقوق اهمیت فراوانی داده شده و همه حقوق، ناشی از حق خداوند بر بندگان دانسته شده است. به بیان دیگر، خداوند متعال بر اساس حق اطاعتی که بر بندگان خود دارد، حقوقی را برای برخی از بندگان بر برخی دیگر مقرر داشته است. امیر بیان، علی^۷ در بیانی زیبا، در این باره می‌فرماید:

... لَكِنَّهُ سُبْحَانَهُ جَعَلَ حَقَّهُ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَطِيعُوهُ وَ جَعَلَ جَزَاءَهُمْ عَلَيْهِ مُضَاعَفَةَ الثَّوَابِ تَفَضُّلاً مِنْهُ وَ تَوْسَعاً بِمَا هُوَ مِنَ الْمَزِيدِ أَهْلُهُ ثُمَّ جَعَلَ سُبْحَانَهُ مِنْ حُقُوقِهِ حُقُوقاً افْتَرَضَهَا لِبَعْضِ النَّاسِ عَلَى بَعْضٍ فَجَعَلَهَا تَكَافُؤاً فِي وُجُوهِهَا وَ يَوْجِبُ بَعْضُهَا بَعْضاً وَ لَا يَسْتَوْجِبُ بَعْضُهَا إِلَّا لِبَعْضٍ. وَ أَعْظَمُ مَا افْتَرَضَ سُبْحَانَهُ مِنْ تِلْكَ الْحُقُوقِ حَقُّ الْوَالِي عَلَى الرَّعِيَةِ وَ حَقُّ الرَّعِيَةِ عَلَى الْوَالِي فَرِيضَةٌ فَرَضَهَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِكُلِّ عَلَى كُلِّ.^۴

-
۱. ر.ک: سید مهدی آل بحر العلوم، بلغة الفقيه، چاپ اول، تهران، مکتبه الصادق^۷، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص ۱۳.
۲. ر.ک: محمدتقی مصباح یزدی، حقوق و سیاست در قرآن، نگارش: محمد شهرابی، چاپ اول: قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱، ۱۳۹۲، ص ۲۶.
۳. برای مطالعه بیشتر در این زمینه، ر.ک: ابراهیم شفیعی سروستانی، کلیات فقه و مبانی حقوق اسلامی، چاپ اول: قم، مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۸، ص ۷۱ - ۷۴.
۴. نهج البلاغه (امام علی بن ابی طالب)، گردآوری: شریف رضی، ترجمه: محمد دشتی، ویراست ۲، چاپ دوم: تهران، اسوه، ۱۳۸۷، خطبه ۲۱۶، ص ۳۲۲ و ۳۲۳.

...لکن خداوند حق خود را بر بندگان، اطاعت خویش قرار داده، و پاداش آن را دو چندان کرده است، از روی بخشندگی، و گشایشی که خواسته به بندگان عطا فرماید. پس، خدای سبحان برخی از حقوق خود را برای بعضی از مردم واجب کرد، و آن حقوق را در برابر هم گذاشت که برخی از حقوق برخی دیگر را واجب گرداند، و حقی بر کسی واجب نمی‌شود مگر همانند آن را انجام دهد. و در میان حقوق الهی، بزرگ‌ترین حق، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است، حق واجبی که خدای سبحان، بر هر دو گروه لازم شمرد.

در فرهنگ اسلامی، حقوق دامنه گسترده‌ای دارد و همه روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی انسان‌ها را در بر می‌گیرد. امام سجاد^۷ در ابتدای رساله حقوق خود، در این باره می‌فرماید:

اعْلَمْ رَحِمَكَ اللَّهُ أَنْ لِلَّهِ عَلَيْكَ حُقُوقاً مُحِيطَةً بِكَ فِي كُلِّ حَرَكَةٍ
تَحَرَّكَتَهَا أَوْ سَكَنَةٍ سَكَنْتَهَا أَوْ مُنْزِلَةٍ نَزَلَتْهَا أَوْ جَارِحَةٍ قَلَبَتْهَا وَ آلَةٍ تَصَرَّفَتْ
بِهَا بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَ أَكْبَرُ حُقُوقِ اللَّهِ عَلَيْكَ مَا أَوْجَبَهُ لِنَفْسِهِ
تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْ حَقِّهِ الَّذِي هُوَ أَضَلُّ الْحُقُوقِ وَ مِنْهُ تَفَرَّعَ ثُمَّ أَوْجَبَهُ
عَلَيْكَ لِنَفْسِكَ مِنْ قَوْلِكَ إِلَى قَدَمِكَ عَلَى اخْتِلَافِ جَوَارِحِكَ.^۱

بدان - خدایت رحمت کند - که همانا خداوند بر تو حقوقی دارد که آن حقوق در هر حرکتی که می‌کنی یا سکونی که دارای یا جایگاهی که فرود می‌آیی یا عضوی که فرو می‌گردانی یا ابزاری که به کار می‌بندی، بر تو احاطه دارند. بعضی از این حقوق از بعضی دیگر بزرگ‌ترند و

۱. حسن بن علی بن حسین ابن شعبة الحزّانی، تحف العقول عن آل الرسول، تصحیح: علی

اکبر غفاری، چاپ دوم: قم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۳۶۳، ص ۲۵۵.

بزرگ‌ترین آن‌ها همان است که برای نفس خویش بر تو واجب ساخته و ریشه و اصل همه حقوق است. آن‌گاه نوبت به حقوقی می‌رسد که برای نفس خودت بر تو واجب ساخته؛ حقوقی بر همه اعضای بدنت از سر تا قدم.

در روایات اسلامی، مصادیق متعدد و فراوانی برای حقوق برشمرده شده که از جمله است، حقوق حقوق خداوند؛ حقوق سرپرستان؛ حقوق زیردستان؛ حقوق احسان‌کنندگان؛ حقوق خویشاوندان؛ حقوق اعضا و جوارح و حقوق اعمال عبادی.^۱

یکی از مصادیق برجسته حقوق که در آموزه‌های اسلامی به آن پرداخته شده، حقوق اهل بیت علیهم السلام است که با توجه به آنچه گفته شد، مراد از آن، امتیاز، اقتدار یا اختیاری است که خداوند متعال به اهل بیت علیهم السلام عطا کرده است تا به موجب آن بتوانند انجام کارهایی را از پیروان خود بخواهند. این حقوق، مصادیق متعددی دارد که از آن جمله است؛ حق محبت، حق ولایت، حق اطاعت، حق نصرت و حق زیارت.

ب - معنا و مفهوم و مصداق اهل بیت

اهل بیت، اصطلاحی قرآنی، حدیثی و کلامی، به معنای خانواده پیامبر گرامی اسلام^۹ است، اما در این باره که این مفهوم خاص شامل چه کسانی می‌شود، میان مفسران، محدثان و متکلمان اختلاف نظر وجود دارد.

در آموزه‌های اسلامی، احکام و حقوق ویژه‌ای برای اهل بیت پیامبر اکرم علیهم السلام پیش‌بینی شده است؛ از این رو شناخت مصداق این مفهوم از اهمیت فراوانی

۱. ر.ک: همان، ص ۲۵۵ - ۲۷۲.